Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte tirsdag den 19. mars 1957 kl. 10.

Møtet ble ledet av formannen: F i n n M o e .

Til stede var: Bøyum, Hambro, Konrad Knudsen, Langhelle, Finn Moe, Selvik, Aagot Borge (for Sundt), Harald Torp, Vatnaland, Johan Wiik, Wikborg, Leirfall (for Borgen), Hareide, Røiseland, Smitt Ingebretsen og Strøm.

Av Regjeringens medlemmer var til stede: Utenriksminister Lange og handelsminister Skaug.

Etter anmodning av utenriksministeren ble dessuten følgende embetsmenn fra Utenriksdepartementet gitt adgang til møtet: Ekspedisjonssjef Jacobsen, byråsjef Kristiansen, byråsjef Hancke og sekretær Hedemann.

Formannen: Som det sto i innkallelsen, er dette møte innkalt for at utenriksministeren kan – som det også var uttrykt ønske om – redegjøre for den seneste utvikling av *situasjonen i Midt-Østen*, og dessuten også redegjøre for – jeg tør vel si – den strid som har vært om *tilbaketrekningen av britiske tropper fra det europeiske kontinent*. Ham vil da ta det i to avdelinger, slik at vi kan debattere hver avdeling for seg. Med dette gir jeg ordet til utenriksministeren.

Utenriksminister Lange: Situasjonen i Midt-Østen utvikler seg jo meget raskt i disse dagene, og det er nokså stor avstand mellom det bilde man får ved å lese meldinger som kommer – særlig gjennom de internasjonale byråene og den egyptiske presse – og det bilde som vi får gjennom de rapporter som kommer fra vår representasjon ved de Forente Nasjoner, bygget på det som embetsmessig innberettes dit av sjefen for FN-styrkene på stedet og av visegeneralsekretær Bunche, som også er i området. Jeg tror at heller enn å gi en kronologisk oversikt over hva som er hendt siden det sist ble redegjort for situasjonen i møte 4. mars, bør jeg ta for meg situasjonen som den er i dag, og begynne med å forsøke å klargjøre de standpunkter som partene tar, rettslig og praktisk, til stridsspørsmålene der nede.

Israels standpunkt hvor det gjelder FN-styrkenes funksjoner i Gaza-området kom jo til uttrykk i den israelske erklæring i Generalforsamlingen den 1. mars i år. I denne erklæringen sier Israel at det trekker seg tilbake på visse forutsetninger – «on certain assumptions». Disse forutsetninger fra Israels side går for det første ut på at FN-styrkene etter at Israel har trukket seg tilbake, vil bli stasjonert i Gaza-området og at utelukkende FN-styrkene vil ta over Gaza fra Israels militære og sivile kontroll.

Videre viser denne erklæringen til Generalsekretærens erklæring i Generalforsamlingen 22. februar om beskyttelsen av liv og eiendom i området, om at det vil være et FN-ansvar å sørge for effektiv politibeskyttelse, at FN i overgangstiden må stå for den sivile administrasjon, at det er et FN-ansvar fortsatt å hjelpe flyktningene i området og å bidra til områdets økonomiske utvikling. Israel sier i sin erklæring at de går ut fra at det må være de Forente Nasjoner som alene

skal sikre at disse funksjonene blir utført, og Israel går videre ut fra at FN's ansvar for administrasjonen i Gaza-området vil vare inntil det kommer i stand en fredsordning.

Erklæringen konkluderer med å fastslå at Israel forbeholder seg rett til å vareta og beskytte sine interesser dersom det skulle bli skapt forhold i Gaza-området som viser at man er i ferd med å vende tilbake til de tidligere tilstander.

Dette er altså forutsetninger som Israel hevder for sin tilbaketrekning, og hvis disse forutsetningene ikke blir oppfylt, forbeholder de seg rett til å vareta sine interesser som de selv synes best. Men den israelske statsminister Ben Gurion medgav under debatten i den israelske nasjonalforsamling da den ble bedt om å godkjenne regjeringens beslutning om tilbaketrekningen at han ikke hadde fått noen faste garantier, hverken fra Generalforsamlingen som sådan eller fra den amerikanske regjering, om at Generalforsamlingen, henholdsvis den amerikanske regjering, så disse spørsmålene nøyaktig på samme måten som den israelske regjering gjør. Dette henger sammen med at Israel går ut fra en rettslig teori som ikke har tilslutning fra svært mange andre medlemsland i de Forente Nasjoner. Muligens – skjønt det ikke er sagt i så mange ord – fra Frankrike og noen ganske enkelte andre, men ikke av det store flertall, og ikke av Amerikas Forente Stater. Denne teori er at i og med det som er skjedd ved de egyptiske terrortoktene inn på israelsk område gjennom de senere år, er våpenhvileavtalen av 1949 faktisk bortfalt. Hvor det da gjelder Gaza-området, har Egypt ikke lenger noen rettigheter i Gaza-området, fordi rettighetene bygget på denne våpenhvileavtalen som Israel betrakter som bortfalt. Israel fikk en okkupasjonsmakts rettigheter i Gaza ved at det nå under den siste krigen i høst besatte hele området, og når Israel trekker seg ut, overdrar Israel alle en okkupasjonsmakts rettigheter til de Forente Nasjoner, og Egypt har ikke noe det skulle ha sagt i hele området.

Dette er den israelske rettslige konstruksjon. Men den godtas altså ikke av de Forente Nasjoners generalforsamling, den godtas ikke av det rådgivende utvalg, og den godtas ikke av de Forente Staters regjering. Den rettslige oppfatning som Generalsekretæren – og det rådgivende utvalg med ham – legger til grunn, er at FN må basere seg på en gjenopprettelse av den rettstilstand, den status juris, som fikk sitt uttrykk i våpenhvileavtalen av 1949. Etter den er det Egypt som har den faktiske myndighet over Gaza-området, og følgelig må FN's funksjoner i området på lengre sikt – bortsett fra den første tiden umiddelbart etter overtagelsen – skje i forståelse med den egyptiske regjering. Dette er også den rettslige teori som Amerikas Forente Stater i denne saken baserer seg på, og så vidt man har fått inntrykk av det gjennom deres stemmegivning og deres opptreden i Generalforsamlingen i de siste faser av behandlingen av Gaza-spørsmålet, deles denne oppfatningen også av Storbritannia.

Den israelske regjering har gjennom erklæringer fra statsministeren og gjennom erklæringer fra den israelske utenriksminister etter at hun kom til de Forente Stater søndag morgen, gitt uttrykk for at de mener at det som er skjedd siden Israel trakk sine styrker ut og FN-styrkene rykket inn, har revet bort forutsetningene for Israels tilbaketrekning, og de hevder at Israel derfor vil være i sin fulle rett om de kommer til at de, for å vareta sine interesser, nå må gå til militær aksjon igjen. De

har ennå ikke sagt at de *vil* gjøre det, men de har uttrykkelig sagt at de vil være i sin gode rett *om* de gjør det.

Ser vi så på Egypts og den egyptiske regjerings holdning, så er den at Gaza-området gjennom våpenhvileavtalen er et egyptisk ansvarsområde. Forholdene der er regulert ved våpenhvileavtalen, modifisert gjennom de synspunkter som kom til uttrykk i Generalsekretærens rapport av 22. februar 1957. I denne rapport erklærer Generalsekretæren at den egyptiske regjering har meddelt at den ønsker at overtagelsen av Gaza fra Israels militære og sivile kontroll – som i første omgang skal foregå utelukkende ved FN-styrkene – må skje på en trygg og velordnet måte. Videre mener den egyptiske regjering, ifølge erklæringen, at det vil være nødvendig i en overgangsperiode å inngå avtaler mellom den egyptiske regjering og de Forente Nasjoner om at organisasjonen påtar seg å hjelpe den egyptiske regjering med å utføre sitt ansvar, nemlig å trygge liv og eiendom i området gjennom effektiv politibeskyttelse, ved å garantere en god sivil administrasjon, skaffe hjelp til flyktningene og sikre økonomisk utvikling. Egypt ønsker ifølge Generalsekretærens erklæring videre at de Forente Nasjoner skal sikre at det blir slutt på grensetoktene på begge sider av demarkasjonslinjen.

I sitt innlegg i Generalforsamlingen 1. mars viste den amerikanske representant til den israelske erklæring i forbindelse med tilbaketrekningen, og understreket at selv om dette var forutsetninger fra israelsk side, kunne ikke disse forutsetninger godtas som *betingelser* for tilbaketrekning. Når det gjaldt Gaza-området, viste den amerikanske representant til Generalsekretærens erklæring av 22. februar – som jeg nettopp refererte hovedpunktene i – og hevdet at Gaza-områdets fremtid må fastlegges innenfor rammen av våpenhvileavtalen. De Forente Nasjoner kunne imidlertid, hevdet den amerikanske representant, utføre nyttige funksjoner i området i samsvar med Generalsekretærens forslag, inntil man hadde funnet en endelig ordning.

Senere er det fra amerikansk side kategorisk tilbakevist påstander fra Israels side om at de Forente Stater skulle ha anerkjent spesielle rettigheter for Israel i Gaza-området, og disse erklæringene er senest gjentatt nå under møtene mellom den israelske utenriksminister og den amerikanske utenriksminister i Washington i går.

Hvor det gjelder Tiran-stredet og Akaba-bukten, var det fra Israels side med blant forutsetningene for tilbaketrekning fra Sharm el Sheikh, at Akaba-bukten skulle betraktes som internasjonalt farvann og Tiran-stredet som en internasjonal ferdselsled. Dette standpunkt ble også hevdet fra amerikansk side, og Norge – forøvrig sammen med Danmark og Sverige – ga også i en erklæring uttrykk for at vi betraktet Akaba-bukten og Tiran-stredet som internasjonale ferdselsårer.

Men Israel har utover det hevdet at når Tiran-stredet og Akaba-bukten er internasjonale ferdselsårer, må Israel ha rett til å beskytte sin skipsfart gjennom disse farvann, om nødvendig med militære maktmidler. Det standpunkt er ikke støttet fra amerikansk side, og heller ikke fra norsk side, idet selve Tiran-stredet er egyptisk territorialfarvann, så det som følger av at det er internasjonal ferdselsled, er retten til «inoffensive passage», altså til «uskadelig gjennomfart» eller «uskyldig gjennomfart», d.v.s. ikke med væpnede styrker.

Etter at FN-styrkene den 7. og 8. mars overtok Gaza-området fra Israel, og uten at noen egyptiske myndigheter var representert, brøt det ut demonstrasjoner i området. De demonstrasjonene har sikkert ikke hatt det omfang som en har fått inntrykk av gjennom pressemeldingene. Det har ikke i noe tilfelle dreiet seg om mer enn noen hundretall demonstranter. Det har vært aktivister som står under innflytelse av den stadige radio- og pressepropaganda fra egyptisk side. Etter at det hadde vært demonstrasjoner gjennom et par dager, med krav om at egyptiske myndigheter skulle overta kontrollen igjen i Gaza-området, tok den egyptiske regjering, uten på forhånd å rådføre seg med FN's representanter på stedet – først og fremst da Burns, som var der som øverstkommanderende – det skritt å utnevne en egyptisk general til sivil-guvernør i Gaza-området.

Etter den rettslige teori som de Forente Nasjoner bygger sin opptreden i Gaza-området på, har Egypt rett til å utnevne en sivil-guvernør, og der finnes ikke noe rettslig grunnlag for de Forente Nasjoner til å motsette seg oppnevnelsen. Derimot er det fra de Forente Nasjoners side gjennom visegeneralsekretær Bunche – som kom til Cairo umiddelbart etter at dette skjedde – gitt tydelig uttrykk for, på vegne av Generalsekretæren, og med full støtte i det rådgivende utvalg, at det var for det første ytterst uheldig at dette skjedde uten noen forhåndskontakt med FN's organer. For det annet har det vært gitt uttrykk for uenighet hvor det gjaldt timingen av denne utnevnelsen.

Men både Bunche og de som har uttalt seg om spørsmålet i det rådgivende utvalg, mener at *hensikten* fra Egypts side med utnevningen av sivilguvernøren og med at han ble sendt med en ganske liten sivil stab til området etter noen dager, var å berolige stemningen i området, sånn at der ikke fortsatt skulle være konfliktsituasjoner mellom sivilbefolkningen der og FN-styrkene. Og etter en utførlig melding som jeg fikk idet jeg skulle gå i dette møte, ser det ut til at den faktiske *virkning* har vært denne – hva man nå måtte mene om hensikten med det skritt. Men det skal jeg da få komme tilbake til, jeg skal referere denne utførlige melding til slutt i denne redegjørelsen.

Som nevnt sendte Generalsekretæren visegeneralsekretær Ralph Bunche til området for å forhandle med de egyptiske myndigheter og for å anmode den egyptiske regjering om ikke å sette i verk tiltak som kunne prejudisere det arrangement for administrasjonen av Gaza som var trukket opp i Hammarskjölds rapport til Generalforsamlingen den 22. februar – som jo gikk ut på at FN-styrkene de facto skulle ha ansvaret for den sivile administrasjon og for ro og orden, etter avtale med den egyptiske regjering.

På samme måte som Generalsekretæren gjennom Bunche, har den amerikanske regjering rettet i hvert fall én, sannsynligvis flere henstillinger til den egyptiske regjering med anmodning om å vise moderasjon. Gjennom vår minister i Cairo støttet vi opp under denne amerikanske henvendelsen. Det samme gjorde Colombia, og Jugoslavia rettet en egen henvendelse i samme hensikt: å moderere den egyptiske regjerings opptreden, få den fra å stille tingene på spissen.

Resultatet av forhandlingene mellom visegeneralsekretær Bunche og president Nasser er i en innberetning fra vår FN-delegasjon summert opp slik:

«1. Ingen endelige beslutninger vil bli tatt av Egypt i viktigere spørsmål som berører forholdet mellom Egypt og de Forente Nasjoner, spesielt hvor det gjelder de problemer som er berørt i erklæringen av 22. februar. Egypt vil samarbeide med de Forente Nasjoner for å «lette spenningen i området».

2. Det er avgitt forsikring om at Fedayeen-raids – altså terroristiske tokter – ikke vil forekomme hvis Israel på sin side avholder seg fra angrep, Nasser tvilte imidlertid på om Egypt og FN-styrkene *helt* kunne hindre individuelle beduiner og flyktninger fra å foreta røvertokter inn på israelsk område.

3. Det var «for tiden» ikke aktuelt å sende egyptiske militære styrker til Gaza. Under enhver omstendighet var det «upraktisk» å holde endog de militære styrker som var tillatt i våpenhvileavtalen, i Gaza.»

- Det henger sammen med at under den israelske tilbaketrekning er absolutt alle militære innretninger i hele Sinaiområdet ødelagt så grundig at det vil være uhyre vanskelig for Egypt simpelthen å sørge for forsyninger til militære enheter så langt borte fra hovedbasene som Gaza-området ligger. –

"Nasser hadde sagt til Bunche at i Gaza måtte «byrden av de militære oppgaver påhvile FN-styrkene». Han var villig til å inngå en «alminnelig forståelse» med FN om dette.

4. FN-styrkene må stasjoneres på begge sider av demarkasjonslinjen og forme en buffersone. Nasser henviste her til sitt forslag fra 1955 om å opprette en slik sone på en halv engelsk mils bredde på hver side.»

– Der er situasjonen at som i 1955 avslår Israel fremdeles kategorisk dette arrangement. Dette er, som jeg skal komme tilbake til, en av de ting som kompliserer situasjonen der nede. –

«5. Som egyptisk standpunkt blir det hevdet at FN-troppenes hovedkvarter burde opprettes i den demilitariserte sone i El Auja.»

– Det er en sone som etter våpenhvileavtalen skal være demilitarisert, men som Israel i 1954 besatte militært, i strid med våpenhvileavtalen, og fremdeles holder militært besatt og nekter å rømme. –

«6. Cairo vil henstille til alle palestinske tjenestemenn i Gaza å samarbeide fullt ut med FN's øverstkommanderende, Burns, og med flyktningeadministrasjonen.

7. Bunche's oppfatning var at Nasser for tiden bestemt ønsker å gjenopprette egyptisk politisk og administrativ kontroll over Gaza, men gjennom forhandlinger vil FN's organer kunne få nye administrative oppgaver de facto. Bunche varslet imidlertid om at Hammarskjöld vil få en meget vanskelig oppgave i forhandlingene om dette punkt.»

Den 15. mars, etter Bunche's forhandlinger med Nasser, ble det så utsendt en erklæring hvor det heter at Egypt gjør hva det kan for å hjelpe FN-styrkene med å utføre de funksjoner som er pålagt dem. Innbyggerne i Gaza betrakter FN-styrkene som vennligsinnede styrker og samarbeider med dem for å sikre at de kan utføre sin misjon.

Imidlertid kom så dagen etter – ifølge norske pressemeldinger – en uttalelse av Nasser i et intervju i Cairoavisene, hvor han sier at araberstatene ikke er villige til å anerkjenne staten Israel, og at det ikke vil være praktisk politikk å innlede fredsforhandlinger med Israel, som ikke har noen eksistensberettigelse som stat. – Hvor meget en skal legge i disse uttalelsene, hvor meget som er propaganda innad overfor en av egyptisk radio og presse opphisset menneskemasse, og hvor meget det er fastlagt egyptisk politikk når det kommer til stykket, det er det vanskelig å vurdere helt ut.

I den redegjørelse som ble gitt i komiteen den 4. mars av fungerende utenriksminister, statsråd Skaug, var spørsmålet om Hammarskjölds reise til Midt-Østen og ambassadør Engens eventuelle deltakelse i den som representant for Generalforsamlingens rådgivende utvalg, sterkt fremme. Nå er Hammarskjölds reise gang på gang blitt utsatt, og i lys av den kritiske situasjon som er oppstått i Gaza, har de kommende forhandlinger mellom Generalsekretæren og de egyptiske myndigheter til en viss grad skiftet karakter. Det er derfor i forståelse mellom Generalsekretæren og Engen og den norske regjering nå avtalt at Generalsekretæren i første omgang reiser alene til området for å prøve å få bragt på det rene hvilke muligheter som foreligger for reelle forhandlinger. Det er så hans hensikt å vende tilbake til New York etter denne første sonderingen, eventuelt å få sammenkalt Generalforsamlingen for å få dennes reaksjon på de egyptiske standpunkter, og så å ta de reelle forhandlingene først i annen omgang. Og først da vil det eventuelt bli aktuelt med at Engen skulle være med som representant – ikke for den norske regjering, men for det rådgivende utvalg og Generalforsamlingen.

Hvor det gjelder betalingsordningen for Suez-kanalen i en overgangsperiode, har Norge, sammen med de Forente Stater, Frankrike og Storbritannia, fremmet et forslag om en midlertidig ordning som skulle sikre at Egypt fikk halvparten av kanalavgiftene når kanaldriften åpnes igjen, mens den andre halvparten skulle stå sperret på en konto i en internasjonal bank – enten Den internasjonale bank i Washington eller en annen internasjonal bank – og først kunne disponeres når der var truffet en endelig ordning for den fremtidige drift av kanalen.

På dette forslaget er der til i dag ikke kommet noen egyptisk reaksjon. Der har vært alle mulige forlydender i pressen og på annen måte om det egyptiske standpunkt, men der har ikke kommet noen offisiell egyptisk reaksjon. Det sannsynlige er at den først kommer når Generalsekretæren nå kommer frem til Cairo – han reiser fra New York i dag etter å ha utsatt sin reise nok en gang for å kunne konferere med den israelske utenriksminister da hun bestemte seg for å fly over. Men det er en nokså alminnelig fornemmelse av at det egyptiske svar på dette forslaget kan komme til å være nokså langt fra tilfredsstillende, og den amerikanske regjering spurte oss derfor for noen dager siden om hvordan vi ville se på en eventuell boikott av trafikken gjennom kanalen, hvis det skulle bli til at Egypt ikke gikk med på noen akseptabel ordning for betalingene i en overgangsperiode.

Vi svare på den henvendelsen i en melding som gikk i går:

> «Regjeringen er prinsipielt innstillet på at firemaktsforslaget bør søkes gjennomført, men det er dermed ikke utelukket at modaliteter i forslaget kan

diskuteres. Foreløpig kjenner man ikke Egypts offisielle reaksjon. Den ventes imidlertid avklart under Hammarskjölds besøk i Cairo.

Hvis Egypts eventuelle motforslag er helt uakseptabelt, vil det inntreffe en ny situasjon som forutsettes drøftet, bl.a. av de fire stater som fremmet fellesforslaget. Allerede nå må det kunne sies at man fra norsk side anser selv en midlertidig boikott av kanalen som politisk betenkelig. Bl.a. er det fare for at en boikott vil kunne skape alvorlige vanskeligheter for FN's arbeid med sikte på en fredelig løsning av Midt-Østen-konflikten og dermed også for FN-troppenes fortsatte nærvær i Egypt.

Noen legal hjemmel for pålegg til norske redere om boikott foreligger ikke. En eventuell boikott vil derfor i tilfelle måtte gjennomføres av rederne selv, på frivillig basis.»

Denne reaksjon ble avgitt etter at vi hadde drøftet saken grundig med Rederforbundet, og den er altså avgitt i full forståelse med Rederforbundet.

Dessuten sa vi videre i meldingen, at Rederforbundet har angitt følgende hensyn som bestemmende for redernes holdning: Vel 50 pst. av flåten disponeres av befrakterne, og det er de som avgjør destineringen, altså hvilken vei skipene skal reise. Dessuten er oljeselskapenes innstilling av stor betydning for tankskip i løsfart. Og for redernes holdning vil videre andre viktige shippinglands innstilling, og spørsmålet om hvordan skip under «flags of convenience» forholder seg, være av vesentlig betydning.

Imorges kom det så en utførlig melding fra vår delegasjon i New York som jeg skal få referere i sin helhet til slutt, før jeg sier noen få ord til vurdering av situasjonen.

«I møte i det rådgivende utvalg 18. mars om formiddagen» - altså igår ettermiddag - «refererte Hammarskjöld siste rapport fra Burns om situasjonen i Gaza.

Det egyptiske administrasjonsapparat i Gaza består i dag av guvernøren plus åtte administrasjonsassistenter.

Den egyptiske liaison-gruppe ved Burns' stab er en oberst med seks attasjéer. En egyptisk politistyrke på mellom 50 og 100 mann er kommet til området. Dens oppgave er av ordensmessig art. Styrken utgjøres delvis av Palestina-arabere.»

Hambro: Vil det si flyktninger?

Utenriksminister Lange: Det behøver det ikke nødvendigvis å være, for der er en del Palestina-arabere som er fastboende i Gaza-området. Gaza hørte jo til mandatområdet Palestina, og de fastboende der er Palestina-arabere. Så det er vel mer sannsynlig at det er fastboende enn flyktninger.

«Disse arrangementer er kommet i stand etter forhandlinger mellom de egyptiske myndigheter og Burns. Burns har følt behovet for frigjøring av FN-styrkene fra polititjeneste i Gaza til effektivt vakthold ved demarkasjonslinjen.»

Og ifølge meldinger som kom gjennom Kringkastingen imorges, er nå bl.a. den dansk-norske bataljon stasjonert ved demarkasjonslinjen og utøver vaktholdet der.

«Imidlertid», heter det videre i meldingen, «har Hammarskjöld instruert Burns om at hovedsaken for FN's funksjon i Gaza-området er at FN-styrkene har avgjørende del i den faktiske kontroll med den indre sikkerhet i området. Burns bør derfor motsette seg de facto-arrangementer som vil prejudisere FN's rolle i så måte. FN-styrkene bør derfor ikke på dette stadium i avgjørende grad konsentrere seg om demarkasjonslinjen. Fra egyptisk side er det ikke reist krav om kontroll av den indre sikkerhet.

Dette bilde» - dette er Engens kommentar - «avviker sterkt fra det som gis av situasjonen i meldinger gjennom pressen.

Det gjøres oppmerksom på at pressemeldingen av 13. mars om uttalelser fra Bunche i Cairo om FN's syn på Egypts rett til administrasjon av Gaza er ukorrekt. Bunche har aldri kommet med slike uttalelser.»

De er altså fabrikert for propagandaformål av egyptiske aviser.

«Angående fru Meirs besøk kan meddeles at hun under sin samtale med Hammarskjöld den 17. mars hevdet at Israel anså spørsmålet om Egypts administrasjon av Gaza for avgjort. Det problemet Israel overveiet var hvilken aksjon de skulle ta i den anledning. Hun hadde under samtalene i Paris med statsminister Mollet fått «full støtte» fra den franske regjering. Det gjensto å finne ut av amerikanernes holdning før Israels regjering tok sin avgjørelse om aksjon.

Resultatet av hennes besøk i Washington er ikke kjent når denne melding skrives. Det antas med sikkerhet at amerikanerne på det sterkeste vil henstille om tilbakeholdenhet og fastholde sitt avslag når det gjelder aktiv støtte. Den samme holdning tok den kanadiske utenriksminister Pearson under samtale med fru Meir søndag 17. mars.

Under samtale med Pearson den 16de om kvelden, anså han det utenkelig at britene hadde forpliktet seg til militær støtte av Israel.»

– Det har gått forlydender av en slik art at det er grunn til å feste seg ved dem, om at den franske regjering allerede for noen tid siden skal ha tilsagt Israel militær støtte ved å påta seg flydekning av operasjonene hvis Israel skulle komme til at de må gå til aksjon igjen i Gaza-området. Det er i de samme forlydender stillet et spørsmålstegn ved om et lignende tilsagn er gitt fra britisk side. Det er imidlertid ikke kommet noen bekreftelse på at det kan være gitt fra britisk side, mens det er svært meget som tyder på at det er gitt fra fransk side – nå sist dette som fru Meir sa, at hun hadde fått full støtte hos Mollet under sitt besøk i Paris på veien over til New York og Washington. – Pearson fant det altså utenkelig

«at britene hadde forpliktet seg til militær støtte av Israel. Han var ikke sikker på franskmennene, men håpet at heller ikke de hadde gitt tilsagn om støtte.

Hovedpunktet for Hammarskjölds forhandlinger om Gaza ble fra norsk side foreslått på møtet i det rådgivende utvalg lørdag 16. mars. Det gjelder kontrollen over den indre sikkerhet i Gaza. Den norske representant

hevdet at FN-styrkene ikke kunne fylle sin funksjon ved demarkasjonslinjen, hvis de ikke hadde kontroll med at raids ikke ble organisert bak deres rygg. Hammarskjöld burde derfor konsentrere seg om å få egyptisk godtagelse av slik kontroll. De andre sider av administrasjonen, som flyktningehjelp, sykehusdrift o.s.v., ville mer eller mindre følge av seg selv for de Forente Nasjoner.

Utenriksminister Pearson og resten av komiteen sluttet seg til dette syn, og Pearson instruerte den kanadiske ambassadør i Washington om å anmode om at de Forente Stater måtte bruke all sin innflytelse i Cairo for å få Egypt med på en slik ordning. Dette er gjort. Videre har Hammarskjöld instruert Bunche om å varsle Cairo om at dette blir hovedpunktet i FN's ønskemål når Hammarskjöld kommer.

Det er i denne forbindelse notert med tilfredshet at guvernøren 18. mars har beordret hele Gaza's befolkning til innen midnatt 19. mars» - altså i dag - «å innlevere alle våpen som de ulovlig har hatt i sin besiddelse, til politistasjoner. Dette må være et første skritt i retning av en mer effektiv stopping av raids. Det kan være en indikasjon på en gunstig utvikling.»

Det følgende avsnitt i meldingen gjelder så *Suez-kanalen*:

«Forøvrig har Hammarskjöld søndag 17. mars instruert Bunche om å oppsøke den egyptiske utenriksminister Fawzi for å si at Hammarskjöld venter at både spørsmålet om interimsordningen for betalingen, forberedelsen av gjenopptagelse av forhandlinger om endelig ordning av kanalstriden, samt spørsmålet om kontroll av den indre sikkerhet i Gaza fremdeles er problemer som det kan forhandles om fra egyptisk side. I motsatt fall vil Hammarskjöld måtte stille Egypt til ansvar overfor Generalforsamlingen. Det er åpenbart fra samtaler med Hammarskjöld at han kommer til å ta en sterk linje overfor Nasser. Han betrakter sin reise i denne omgang som sonderende, og vil ikke innlate seg på realitetsdiskusjoner, hvis Egypts standpunkter ikke er rimelige.

En kompliserende faktor er at Menon, den indiske faste representant ved de Forente Nasjoner, har invitert seg selv til Cairo under Hammarskjölds opphold der. Hammarskjölds kommentar var at under de omstendigheter ble antagelig oppholdet i Cairo for hans vedkommende av kort varighet.

Fra Cairo har Hammarskjöld mottatt disse punkter som egypterne ønsker å få drøftet og undersøkt:

1. Stasjonering av FN-styrkene på begge sider av demarkasjonslinjen.
2. FN-styrkenes funksjon ved demarkasjonslinjen, særlig om de skal skyte og ha rett til å arrestere illegal grenseoverskridelse.
3. Artikkel 7 og 8 av våpenhvileavtalen, d.v.s. El Auja-området.
4. Forhandling om øverstkommanderende Burns' myndighetsområde.
5. Drøftelse av spørsmålet om hvor demarkasjonslinjen slutter og egyptisk-israelsk grense begynner.»

Til dette punkt er kommentaren fra New York: «Jeg skjønner ikke riktig hva formålet med dette punktet er.» Og så det siste punkt:

«6. Drøftelse av økonomiske spørsmål i Gaza-området.»

Til slutt sier Engen:

«De Forente Stater har gjort de sterkest mulige forestillinger i Tel Aviv om at Israel må samarbeide med FN-styrkene. De Forente Stater kan ikke forstå Israels grunner til å avslå at FN-styrkene skal få anledning til å stasjoneres også på deres side av demarkasjonslinjen, og Israel vil påta seg et stort ansvar ved å opprettholde denne sin vegring. Heller ikke kan de Forente Stater forstå hvordan Israel kan oppsi våpenhvileavtalen eller betrakte den som bortfalt, så meget mer som en del av det området som i dag står under Israels kontroll, står under Israels kontroll utelukkende med hjemmel i våpenhvileavtalen.»

Og det vil jeg si som min kommentar til slutt også, at hovedsvakheten ved det standpunkt Israel tar, nettopp er denne deres vegring mot å godta en slik stasjonering av FN-styrkene på begge sider av demarkasjonslinjen at de kan ha mulighet for virkelig helt effektivt å kontrollere raids fra begge sider. For vi kan jo ikke lukke øynene for at selv om terroristvirksomheten i langt overveiende grad har foregått fra egyptisk side og dels fra jordansk side, så *har* der også fra israelsk side forekommet terroristisk virksomhet, ukontrollert av den israelske regjering, av Stern-gjengen, som til stadighet opererer der nede.

Jeg tror at Israel ville stå enda meget, meget sterkere i den alminnelige opinion, og sikkert sterkere i FN's Generalforsamling, hvis de kunne bestemme seg for å akseptere stasjonering på begge sider og å gjenopprette tilstanden fra våpenhvileavtalens første år, d.v.s. å rømme El Auja-området, slik at FN-styrkene kunne etablere sitt hovedkvarter der. Men der er ingenting som tyder på at Israel vil forandre sin holdning på dette punkt. Det henger sikkert sammen med at der i israelsk opinion er en uhyre bitter og nervøs stemning. Ben Gurion måtte jo sette hele sin autoritet inn og sette hele sin politiske eksistens på spill for i det hele tatt å få aksept på tilbaketrekning av de israelske styrker fra Gaza-området.

Egypt står så steilt som det gjør, ganske sikkert fordi det får støtte fullt ut – så vidt man kan forstå – av Sovjet-Samveldet i sine standpunkter, og meget langt på vei også fra India. Det var denne støtten til Egypt fra Sovjetblokken og fra den overveiende del av den afro-asiatiske gruppen som hindret at Hammarskjölds erklæring av 22. februar om den rolle som etter hans mening FN-styrkene og FN burde spille i Gaza-området ikke kunne nedfelles i noe vedtak i Generalforsamlingen. Den står der nå bare som en erklæring fra Generalsekretæren, som ikke uttrykkelig er motsagt i Generalforsamlingen, men har ikke status som noe vedtak av Generalforsamlingen om den rolle som styrkene skal spille der nede. Det er selvfølgelig en svakhet forhandlingsmessig sett, når nå Hammarskjöld i kveld eller i morgen tidlig skal ta fatt på sine forhandlinger i Cairo.

Det som vel til syvende og sist blir avgjørende for Egypts holdning i dette spørsmålet, er allikevel om de Forente Stater nå finner å kunne sette full kraft i sitt press på Egypts regjering for å få den til å godta arrangementer som er i samsvar med erklæringen av 22. februar, og dermed også komme så nær som mulig opp til de forutsetninger som Israel stillet opp for sin tilbaketrekning fra Gaza-området.

Formannen: Jeg skal takke utenriksministeren for redegjørelsen og høre om det er noen som ønsker ordet.

Hambro: Jeg går ut fra at den interessante redegjørelse vi har fått, er for oss å ta til etterretning og ikke å diskutere i sine enkelte avsnitt. Men jeg vil gjerne ha sagt angående den rettslige fortolkning at *den* rettslige fortolkning som de Forente Stater og FN's rådgivende utvalg bygger på, er såre langt fra å være uomtvistelig. Og særlig må man vel si at tidens største juridiske og folkerettslige autoritet, professor Lauterpacht, som nu er dommer i Haag, har gitt en ganske annen fortolkning av aggresjonen og av hele stillingen enn de helt underordnede folkerettslærde som måtte ha bistått det rådgivende utvalg og det amerikanske utenriksdepartement. – Dette bare som en bemerkning.

Når det gjelder Akaba-bukten og spørsmålet om uskyldig gjennomfart, vil jeg jo si at det er ikke forbudt for krigsskip å gå i nasjonale territoriale farvann, hvis de går på en «inoffensive» måte.

Utenriksminister Lange: Men de må være anmeldt og ha søkt tillatelse fra…

Hambro: De må ha søkt tillatelse, ja, men vi har jo fra Norge rik erfaring for at vi ikke uten videre kan forby såkalt «uskyldig gjennomfart», det være seg av engelske eller tyske krigsfartøyer. Så man kan ikke blankt si at et forlangende om å bruke slike skip til beskyttelse, er folkerettsstridig.

Når det gjelder kanalavgiften, så avvek jo det tilbudet vi fikk referert her i dag, fra det tilbud vi tidligere har fått referert her, for da var det ikke tale om 50 prosent til Egypten og 50 prosent som skulle settes fast, men det var en tredjedel til Egypten, en tredjedel til det gamle kanalselskap og en tredjedel som skulle stå fast.

Utenriksminister Lange: Det siste 4-maktsforslaget var fifty-fifty.

Hambro: Ja, men det tror jeg ikke vi har fått referert her før.

Utenriksminister Lange: Forslaget om 3 tredjeparter var det franske forslag som ble diskutert de fire makter imellom, men som Frankrike gikk fra for å slutte seg til fellesforslaget om en deling fifty-fifty.

Hambro: Jeg synes det er meget lite tilfredsstillende. Jeg synes det er et av de mange vidnesbyrd om at man lar Nasser få det han vil ha. Når der i Israel er så uhyre bitter stemning, er det fordi Israel faktisk har vært snytt på ethvert punkt, og fordi Israel er på det rene med at et tilsagn fra Nasser ikke har noensomhelst reell verdi, da det eneste hvori han har opptrådt noenlunde konsekvent og samvittighetsfullt, er i ikke å oppfylle noen av de forpliktelser han har påtatt seg.

Det vi drøftet sist, var spørsmålet om hvorvidt ambassadør Engen skulle kunne være med Hammarskjöld til Cairo, og komiteen her ville ikke motsette seg at

han gjorde det under de givne forutsetninger. Men jeg vil gjerne ha sagt at stillingen jo er en helt annen i dag, og den forandres også ganske når vi får høre at Krishna Menon er ukallet og uten hensyn, må man gå ut fra, til Hammarskjölds protester, drar til Cairo, og jeg ville anse det for helt inakseptabelt om Engen, som naturligvis formelt representerer det rådgivende utvalg, men dog er norsk ambassadør, skulle oppholde seg i Cairo med Hammarskjöld under den utvikling tingene nu har tatt. Jeg finner ihvertfall at det er et så vidtrekkende spørsmål at det i tilfelle måtte avgjøres av Stortinget. Jeg finner ikke at Norge på noensomhelst måte bør gjøre seg medskyldig i de fortsatte skritt som Hammarskjöld og Krishna Menon eller andre måtte være i stand til å få gjennomført der nede.

Jeg er naturligvis enig med utenriksministeren i at det ville være en stor vinning om Israel ville tillate at FN fikk tropper også på den israelske side av demarkasjonslinjen. Om man fra de relativt nøytrale og velsinnede makters side kunne få Israel til å forstå det, ville det naturligvis være en vinning. Men man kan jo ikke lukke øynene for at gjennom en rekke av år er det Israel som har vært mishandlet og Israel som har vært angrepet og Israel som maktene har unnlatt å oppfylle sine forpliktelser overfor. De ville ikke være mennesker hvis de ikke var i en overordentlig bitter stemning. Og jeg er fristet til, når man taler om Gaza og okkupasjonsmakt, å bruke det billede professor Sigmund Mowinckel, som vel er en autoritet i historiske og geografiske spørsmål, brukte, da han sa at det har omtrent den samme realitet som om man hadde betraktet Finnmark som tysk område fordi de hadde en finsk styrke der en gang under krigen. Det er historisk og etnisk og på annen måte helt uriktig.

For oss som komite foreligger, såvidt jeg kan skjønne to spørsmål. Det ene er spørsmålet om Engen, det annet er spørsmålet om boikott av kanalen, som utenriksministeren refererte, og der forekommer det meg at det svar som er gitt fra Rederforbundet, er helt fyldestgjørende og rammer det som fra norsk side måtte anføres i den sak. Hvorvidt man eventuelt kan gå til en boikott på noensomhelst rettslig måte, det er jo et annet spørsmål. Jeg tror det er helt riktig, som det ble anført av utenriksministeren, at man ikke kan dekretere fra norsk side at skipene skal boikotte kanalen, da måtte man jo først vedta lover av den art, og de lover ville være en overordentlig komplisert materie. At man internasjonalt kunne vedta slike lover, er jeg ikke engang overbevist om. Men jeg går ut fra at det spørsmål vil vi eventuelt senere komme tilbake til.

Man kan ikke lukke sine øyne for at stillingen er uhyre alvorlig. Det er jo relativt tilfredsstillende å høre at Hammarskjöld vil opptre med stor fasthet når han kommer til Egypten. Jeg skulle ha lyst til å se ham da. Det ville være en vesentlig avvikelse fra den ånd hvori der har vært forhandlet tidligere. Men skulle det lykkes å oppnå noe hos egypterne, ville det jo være bra. Men all menneskelig og all kriminell erfaring viser at det er ikke ved å kjøpe og stadig tilby mere at man vinner blackmaileren over, det er ved å følge andre metoder. Men jeg er takknemlig for de meldinger vi har fått, og jeg vil be om at denne komite stadig blir holdt à jour. Tidligere er det bare formannen som er holdt à jour, og det ble meddelt at han har instruks fra Utenriksdepartementet om ikke å gjøre komiteens medlemmer kjent …

Formannen: Det har jeg ikke hatt instruks om. Jeg har instruks om å ødelegge de meldinger jeg får, og behandle dem under lås og slå, som chiffertjenestens regler er. Under de omstendigheter kan jeg ikke sende dem på sirkulasjon til komiteens medlemmer. Men det kan vi ta opp til behandling med Utenriksdepartementet, og vi kan vel finne fram til en ordning.

Hambro: Det spiller jo en viss rolle for denne komite, for vi kan ikke drøfte dette på noen vitende måte når formannen er den eneste som er holdt à jour. At det må vises den største forsiktighet med alle meldinger, er ganske klart. Jeg går ut fra at heller ikke formannen får meldinger hvorav noen kan finne ut hva chiffer de måtte være anvendt i, og at vi som enhver annen som måtte få adgang til å se disse, måtte gå frem med den største forsiktighet, er gitt. Men får man ikke slik adgang, er det vel bare spillfekteri å ha møter og rådslagninger her. – Både det og formen for referatene her er ting vi må ta opp til drøftelse, for det er uhyre utilfredsstillende slik som det er.

Utenriksminister Lange: Når vi må insistere på at avskrifter av chiffermeldinger må bli behandlet med den største forsiktighet under lås og slå, og bli ødelagt, så de ikke kommer på avveier, er det en elementær sikkerhetsforanstaltning for enhver chiffertjeneste. Skulle vi kunne holde komiteen orientert, som vi meget gjerne vil, ut over de orienteringer som blir gitt når vi av og til har møter, må vi parafrasere for å beskytte vårt chiffer. Det vil kreve atskillig arbeidstid, og vi er allerede nå, med det omfang som den internasjonale virksomhet har tatt, sterkt underbemannet i Utenriksdepartementet, så det måtte sannsynligvis forutsette to funksjonærer til hvis vi skulle makte å holde komiteen løpende orientert, på grunn av den svære meldingsmengde som nå strømmer inn dag for dag. Men jeg er meget villig til å ta dette opp til forhandling med komiteen og prøve å finne en løsning på det.

Wikborg: Det brygger vel opp til en innkallelse av Generalforsamlingen når Hammarskjöld kommer tilbake fra Cairo. Det blir jo mer og mer vanskelig i disse situasjoner å skaffe det 2/3 flertall man må ha i disse saker. Derfor er jeg helt enig med utenriksministeren i at det er et hovedpunkt om Israel kan gå med på å stasjonere FN-tropper også på sin side av grensen, fordi da vil stillingen være så meget sterkere når saken kommer opp til hovedforhandling. Dessuten, hvis det virkelig er så at Israel nærer en reell frykt for nye raids fra Egypts side, ville det jo bare være en styrkelse av Israels situasjon å ha slike tropper der. Det er et spørsmål om det ikke ville være formålstjenlig at også vårt Utenriksdepartement fremholdt overfor Israel at vi ser det slik at det ville være ønskelig. Det tør jeg ikke ha noen mening om.

Utenriksminister Lange: Det har vært gjort ved flere anledninger i samtaler med den israelske minister i Oslo og med den israelske chargé d'affaires.

Wikborg: Med hensyn til den folkerett, som også hr. Hambro var inne på, har jeg inntrykk av at den er noe politisk betonet. Det lukter så å si litt olje av den, for det er jo oljesynspunkter som hele tiden dominerer den. Det som gjør at Dulles er så redd for å uteske opinionen i araberlandene, er hensynet til det store perspektiv at Midt-Østen-oljen ikke må komme under Sovjets dominering. Jeg har inntrykk av at det er det som dikterer den store forsiktighet som Amerika går frem med, og man kan forstå den ut fra det synspunkt.

Når det gjelder Tiran-stredet, er, så vidt jeg forstår det, folkerettens regler utvilsomt slike, at da det er et strede som fører inn til en rekke land, er det et internasjonalt strede – med alt hva derav følger – og da har ikke Egypt rett til med makt å hindre gjennomfart av uskyldig trafikk. Det er ikke bare Israel som ikke har lov til å skyte seg igjennom, men Egypt har heller ikke lov til med sine kanoner å hindre gjennomfart. Nå har Nasser nettopp sagt på nytt på diktatorers maner at aldri i evighet skal Israels fartøyer få lov til å gå gjennom Suez-kanalen. Jeg tror det også gjelder Tiran-stredet nå. Det er visstnok et spørsmål om ikke den sak bør bringes inn for Haager-domstolen så hurtig som mulig for å få fastslått rettigheter og plikter. Så vidt jeg vet, er også Egypt forpliktet ved våpenstillstandsbetingelsene, og det skulle da føre til at det også må respektere Tiran-stredets frihet og Israels rett til ferdsel gjennom Suez-kanalen. Når Nasser nå påny gjentar at han ikke vil tåle det, er det i direkte strid med Sikkerhetsrådets vedtak av 1951, slik at han der har satt seg helt ut over et gyldig vedtak av FN, og det et virkelig vedtak, ikke bare en anbefaling.

Jeg hørte i går aftes tilfeldig på dansk radio kl. 10 og da kom en lang instruks fra den norske overkommando til de norske tropper i Gaza som gikk ut på at de, om det ble fiendtligheter øyeblikkelig skulle trekke seg ut, og at de, om det ble stridigheter, skulle isolere seg og ikke gripe inn. Jeg festet meg ikke så meget ved det, for jeg gikk ut fra at den samme melding ville komme i norsk radio like etter, men det kom ingen ting. Jeg kjenner ikke den bestemmelse fra den norske overkommando, men det ville jo i ethvert tilfelle være ønskelig at vi her i komiteen hadde kjennskap til hvilken instruks overkommandoen har utferdiget, så vi ikke skal få høre også dette fra Danmark.

Hambro: Det ble ikke meldt noe om at politiet hadde samme instruks om å gå hjem og legge seg hvis det oppsto gateuorden?

Wikborg: Nei, men kontenten av det var etter det inntrykk jeg fikk, at så snart det oppsto en slik situasjon som de skulle være der for å avverge, skulle de trekke seg tilbake. Jeg syntes det var nokså rart at det skulle sies uttrykkelig bare til de norske tropper, idet norske og danske tropper jo står under samme kommando. Jeg bare nevner det. Jeg går ut fra at sammenhengen med det blir nærmere undersøkt.

Hva angår boikotten av kanalen, må jo det i tilfelle bli et rent faktisk spørsmål som de enkelte redere selv må avgjøre. Jeg er helt enig med hr. Hambro i

at vi kan ikke på noen måte gripe inn gjennom lovbestemmelser. Det måtte i tilfelle bli et FN-vedtak, og det er det ganske utelukket at man vil oppnå.

Når det gjelder Engens reise, så er jo den kommet i en helt ny stilling. Når Engen skulle reise, var det for å unngå Menon, fordi at hvis man skulle sende en flertallig komite, måtte Menon nødvendigvis bli medlem. Nå er Menon i Cairo, etter hva jeg hørte i radio i går, invitert av Nasser. De har selvfølgelig begge to luktet lunten, og dermed er altså den situasjon skapt som skulle avverges ved Engens reise. Sådan som det hele nå har utviklet seg, synes jeg det ville være meget betenkelig om Engen skulle reise alene derned, og at det skulle bli et triumvirat av Hammarskjöld, Engen og Menon som skulle sitte sammen der nede. Menon ville jo forsåvidt ikke egentlig sitte med de andre, men han ville allikevel være som den onde ånd som ville sveve over vannene hele tiden. Men det spørsmål får vi anledning til å komme tilbake til senere, for det blir jo ikke spørsmål om å sende Engen i første omgang.

Hva angår det siste spørsmål om hvordan vi skulle kunne holdes løpende orientert, er det jo så at denne komite kan ikke etableres som en del av Utenriksdepartementet, vi kan ikke følge med i alt, det er ikke mulig. Men hovedspørsmålene burde vi holdes bedre orientert om enn vi er, og er det så at man trenger et par mann for å omskrive chiffermeldingene, får man søke Stortinget om bevilgning til det, for dette synes jeg er et meget viktig punkt. Det er ikke så enkelt for oss som kommer her en gang imellom og så får oss forelagt disse viktige spørsmål, da å skulle danne seg en mening om dem og kunne være med å gi et råd. Vi burde være bedre orientert. Det kunne vel ihvertfall være mulig å få anledning til på formannens værelse å få kikke igjennom viktigere meldinger som måtte komme. I all fall må man finne fram til en eller annen måte slik at vi blir bedre orientert enn tilfellet er nå.

Smitt Ingebretsen: Jeg vil bare få lov å spørre om ikke utenriksministeren har noe å si om den melding vi hadde i dansk radio?

Utenriksminister Lange: Jeg ventet bare for å høre om det ikke var flere som ville forlange ordet. – Jeg kjenner ikke noen ordre fra Hærens overkommando til de norske styrkene i den retning som er referert i dansk radio. Jeg tror det må foreligge en misforståelse. Jeg skal undersøke det. De norske styrkene er avgitt til FN's overkommando og står under den. Det er FN som gjennom sin øverstkommanderende, Burns, og under ansvar overfor Generalforsamlingen, representert ved dens rådgivende utvalg, avgjør hvilke oppgaver FN-styrkene skal ha i området, og ikke noen nasjonal kommando. Min umiddelbare reaksjon er derfor at her må foreligge en misforståelse. Men jeg skal selvfølgelig undersøke det.

Hvis jeg ellers får lov til å si bare to ord, så er det ikke aktuelt i denne omgang at Engen skal ledsage Hammarskjöld. Det er full enighet mellom Engen, Hammarskjöld og den norske regjering om dette. Skulle det blir spørsmål om en forhandlingsomgang nr. 2, må spørsmålet tas opp ut fra den situasjon som da måtte foreligge.

Ellers tror jeg ikke det er noen grunn til å frykte, som det lot til at hr. Hambro gjorde, at Hammarskjöld vil innlate seg med Menon. Hans reaksjon var jo nettopp den at når det nå er slik at Menon på eget initiativ har latt seg invitere til Cairo, vil det føre til at Hammarskjölds opptreden i Cairo denne gang blir meget kort. Det er ingen misforståelse, tror jeg, mellom generalsekretæren og oss om hvordan en skal vurdere Menons virksomhet i denne sammenheng.

Formannen: Komiteen vil da ta utenriksministerens redegjørelse til etterretning.

Jeg vet ikke om jeg skulle forstå hr. Hambro slik at han foreslo at spørsmålet om Engens reise skulle bringes inn for Stortinget.

Hambro: Ikke nu.

Formannen: Vel, det er altså ikke noe krav om det, for ellers ville jeg spørre om det var tre andre medlemmer av komiteen som sluttet seg til kravet, for da måtte dette gjøres. Men det er altså ikke aktuelt.

Da skulle vi være ferdige med denne sak. Utenriksministeren må være på Slottet kl. 12, så vi går over til neste sak – om de forhandlinger som har vært ført i NATO om den britiske tilbaketrekning av tropper fra det europeiske kontinent.

Utenriksminister Lange: Etterat den britiske forsvarsminister ved flere anledninger i alminnelige vendinger hadde varslet NATO's råd om at den britiske regjering kom til å måtte ta opp til revisjon sine planer for styrkeoppsetningen på fastlandet, ble den britiske plan om styrkereduksjoner lagt fram i NATO's råd den 14. februar i år.

Denne reduksjonsplan går for hærens vedkommende ut på at styrkene på kontinentet, eksklusive den brigaden som står i Berlin, skulle reduseres fra ca. 77 000 til ca. 50 000 mann, og de 50 000 mann skulle tilsvare 3 reduserte divisjoner. I tillegg til disse styrkene ville det være stasjonert en strategisk reserve i Storbritannia på ca. 5 000 mann. Derved kom det samlede bidrag til NATO-styrkene opp i 55 000 mann mot i dag 77 000. Disse styrkene er utstyrt med fjernstyrte våpen, som senere skal utstyres med atomladninger. Reduksjonen og reorganiseringen skulle etter den britiske plan av 14. februar finne sted i løpet av 1957 og 1958 og skulle ta til i siste halvdel av inneværende år. Ingen store enheter ville bli trukket tilbake før i siste kvartal av 1957.

For flyvåpenets vedkommende gikk planen ut på at annen taktiske flystyrke i Tyskland skulle reduseres fra 33 skvadroner med 466 fly til 18 skvadroner og 216 fly, og denne reduksjon skulle være gjennomført pr. 1. mars 1958. En lett bombeflystyrke på 160 fly som er i Storbritannia, og som er tildelt NATO, skulle til samme tid reduseres til halvdelen, altså til 80 fly. Det dreier seg om Canberra bombemaskiner, hvis slagkraft skulle økes ved at de skulle utstyres med atomvåpen. En ordning med midlertidig stasjonering på kontinentet av denne styrken ville bli

overveiet, altså at en skulle rotere styrken mellom flyplasser på kontinentet og i de forenede kongeriker.

For marinens vedkommende gikk planen ut på at to små flotiller, en på Elben og en på Rhinen, skulle trekkes innen mars 1958.

De synspunkter som særlig ble fremholdt fra britisk side da planen ble lagt fram for Rådet den 14. februar, var at hvis styrkene skal opprettholdes på det nåværende kvantitative nivå og til enhver tid være utstyrt med moderne materiell, vil forsvarsbudsjettet i Storbritannia i 1960 komme opp i en 40 milliarder kroner, mot 30 milliarder kroner, som det er i dag.

Videre ble det hevdet at truselen fra Sovjet-Samveldet ikke utelukkende er av militær natur. Sovjet-Samveldet prøver å utnytte alle muligheter til å skape vanskeligheter i Midt-Østen, i Asia og i Afrika, gjennom økonomisk og politisk infiltrasjon, og Storbritannia blir særlig sterkt rammet av den sovjetiske politikk. I forhandlingene med Tyskland om fordelingen av utgiftene ved troppestasjoneringen ble det gitt håp om en tilfredsstillende løsning for 1957-58, men spørsmålet måtte løses på lengre sikt.

Den britiske representant ba om at Rådet behandlet spørsmålet strengt hemmelig, da den britiske regjeringen ikke ønsket noen publisitet før den fulle diskusjon hadde funnet sted i NATO og i Vestunionens råd. Det ønsket er jo ikke blitt oppfylt. Det har vært adskillige lekkasjer omkring denne sak og adskillige kommentarer i pressen.

Nå var størrelsesordenen av de reduksjoner som var påtenkt fra britisk side alment kjent allerede før saken ble lagt frem i NATO-rådet, og under drøftelsene i Rådet kom der til dels meget sterk kritikk over at den britiske regjering ikke hadde latt hele saken komme til regulær behandling i NATO på et tidligere tidspunkt. Den norske delegasjon ble i den sammenheng instruert om i underhåndsdrøftelser med andre land å gå inn for at saken i første omgang ble gjort til gjenstand for inngående drøftelser i NATO's militære komite for deretter å bli lagt fram for et statsrådsmøte, hvor foruten utenriksministrene, også forsvars- og finansministrene burde være til stede. Alle de andre medlemsland var enige i at saken burde få den mest mulig regulære behandling i NATO's organer, men det gjorde seg visse betenkeligheter gjeldende fra flere lands side – bl.a. fra Frankrikes og Canadas side – ved å fremme formelt forslag om dette. Man regnet med at det kunne være fare for britisk avslag og man var redd for at dersom man satte i gang stort anlagte ekstraordinære operasjoner, kunne dette føre til at andre land kunne føle seg tilskyndet til å treffe lignende tiltak som britene. Enden på drøftelsene av dette spørsmål ble at saken er blitt drøftet under en rekke rådsmøter hvor også den allierte øverstkommanderende, general Norstad, var til stede sammen med andre militære sakkyndige. Øverstkommanderendes vurdering ble avesket ham etter den første presentasjon av den britiske plan den 14. februar, og hans betenkning forelå en uke senere, den 21. februar. I rådsmøtet dagen etter gjorde general Norstad nærmere rede for sitt syn på hvordan disse planlagte reduksjoner ville virke på forsvarsplanleggingen. I Øverstkommanderendes vurdering heter det:

Den forsvarsplan som nå er under utarbeidelse i lys av det politiske direktiv som rådet ga de militære myndigheter i desember ifjor – (som er gjengitt i St.meld. nr. 29/1957) – bygger på et minstemål av styrker som kan utgjøre et «skjold» sterkt nok til å forsvare de fremste deler av NATO-området en kort tid inntil den strategiske motoffensiv kan virke. I tillegg til dette «skjoldet» må man ha visse reservestyrker som kan være kampklare på noen få dager. Forsvarsplanen regner med 30 divisjoner som er klare til enhver tid, altså M-dag divisjoner, med atomstøtte, for Sentralavsnittet. Det område hvor de britiske styrker er stasjonert – Schleswig-Holstein og den nord-tyske slette – ansees som særlig sårbart område.

Øverstkommanderende understreket at denne forsvarsplan allerede innebar en drastisk reduksjon i forhold til den opprinnelige målsetting fra Lisboa-møtet i februar 1952, idet man hadde tatt hensyn til virkningen av de nye våpen. Man kunne følgelig, hevder Øverstkommanderende, ikke nå på nytt påberope seg innførelsen av disse nye våpen som grunnlag for ytterligere nedskjæringer av de konvensjonelle styrker. Han så derfor med dyp bekymring på det britiske forslag om reduksjon av landstyrkene. Han understreket også at reduksjonen ville finne sted i en periode da forsvaret av sentralavsnittet var kritisk svakt. Så lenge det tyske forsvaret ennå ikke var effektivt, og inntil de franske divisjoner i Afrika var blitt tilbakeført til kontinentet, ville en ytterligere svekkelse av «skjoldet» innebære sterke faremomenter. Han håpet derfor at det i alle fall ville være mulig å forskyve reduksjonen til slutten av 1959, da man også kunne regne med at de nye kjernefysiske våpen ville være integrert i de gjenværende britiske styrker.

Den strategiske reserve på 5 000 mann i Storbritannia ville være av stor betydning og ville til en viss grad redusere virkningen av de britiske reduksjoner. Selv om utstyr og kjøretøyer ble lagret på kontinentet, måtte imidlertid NATO's militære myndigheter ta i betraktning at den nødvendige lufttransport kunne bli vanskelig å skaffe til veie i en krigssituasjon hvor de britiske myndigheter sto overfor vanskelige militære prioritetsspørsmål. Under enhver omstendighet måtte man regne med en usikker tidsfaktor med hensyn til deployeringen av styrkene på kontinentet, og overkommandoen i SHAPE ville derfor være tilbøyelig til å betrakte de styrker det her var tale om, ikke som D-dag-styrker, men som 1. echelon styrker. Han understreket at dette styrkebidrag ville være ulike mer verdifullt for SACEUR om det kunne bli stasjonert på kontinentet.

Reduksjonen av flystyrkene ga ikke grunn til så stor bekymring som nedskjæringen av landstyrkene, fordi Øverstkommanderende regnet med visse reduksjoner av konvensjonelle flystyrker i 1960/62. Øverstkommanderende understreket imidlertid at de reduksjoner han hadde overveiet, var langt mindre enn den nedskjæring til det halve som nå var planlagt av britene. Han tilrådet derfor at britene gikk med på en ordning med midlertidig stasjonering på kontinentet også av andre flystyrker enn de 80 Canberra-flyene, og at reduksjonen av flystyrkene måtte bli samordnet med oppbyggingen av de tyske flystyrker.

General Norstad konkluderte sin redegjørelse med at gjennomføringen av de planlagte styrke-reduksjoner ville innebære en økt risiko for at Øverstkommanderende i tilfelle av aggresjon ikke ville være i stand til å forsvare

hele NATO-området. Saken hadde imidlertid også andre sider som var vel så alvorlige. Ønsket om å foreta reduksjoner av de konvensjonelle styrker gjorde seg gjeldende i større eller mindre grad i samtlige medlemsland. Den største faren ved de planlagte britiske reduksjoner var at de ville kunne danne et mønster som kunne utløse en kjedereaksjon inntil man sto overfor en situasjon hvor grunnlaget for NATO's forsvar ville briste.

Dette var den 22. februar. Den 26. februar ble det så holdt et utenriksministermøte i Vestunionens råd i London. I Vestunion-traktaten har jo Storbritannia forpliktet seg til å holde de nåværende styrker på kontinentet så lenge som det ønskes av de andre medlemsland i Vestunionen, og ikke å foreta reduksjoner hvis de andre medlemsland i Vestunionen motsetter seg at så skjer.

Under møtet i Vestunionens råd hvor utenriksministrene var til stede, ble det klart at alle de andre land i Vestunionen var sterkt imot det britiske forslaget. De andre land i Vestunionen er de seks kontinentalmakter. Den tyske utenriksminister hadde på dette møtet gjennomgått de begivenheter av militærpolitisk art som dannet bakgrunnen for de tyske myndigheters motstand mot de planlagte britiske reduksjoner. Den italienske utenriksminister hadde særlig henvist til utenriksminister Edens erklæring om stasjonering av britiske styrker på kontinentet under forhandlingene om Paris-avtalene i 1954, og hadde understreket hvilken avgjørende betydning denne erklæring hadde hatt for godkjennelsen av disse avtaler. Ingen avgjørelse var blitt truffet i dette møtet den 26. februar. Det var imidlertid enighet om at spørsmålet måtte bli behandlet videre i NATO, og saken har deretter vært drøftet inngående i en rekke møter i NATO's råd – så det har vært god tid for Vestunionen til å drøfte saken i de siste dager.

Under drøftingene i NATO's råd har det vært gitt uttrykk for sterk motstand mot den britiske plan, særlig fra de andre land i Vestunionen og fra De Forente Stater. Fra belgisk side har det vært pekt på at den offentlige opinion ville ha vanskelig for å forstå hvorfor for eksempel Benelux skal bidra med fire divisjoner til skjoldet, mens stormakten Storbritannia bare skal delta med 3 reduserte divisjoner. Den nederlandske representant har gitt uttrykk for at hans myndigheters bekymring for det første skyldtes det faktum at ingen påviselige forandringer hadde funnet sted hvor det gjaldt Sovjet-Samveldets aggressive mål, og for det annet at de styrker som nå sto på kontinentet, allerede fra før representerte et absolutt minimum. Man forsto utmerket godt de økonomiske vanskeligheter Storbritannia sto overfor. På den annen side måtte man se i øynene at det var Vestens være eller ikke være som sto på spill.

Den tyske representant har i NATO's drøftelser henvist bl.a. til de vidtgående innrømmelser som var gjort fra tysk side under forhandlingene om det tyske bidrag til finansieringen av de britiske styrker på kontinentet. Fra tysk side er nå tilbudt 200 millioner D.M. i kontant bidrag og 388 mill. D.M. til gjensidig hjelp. Dessuten er det tilbudt overtakelse av statsobligasjoner fra de Forente Kongeriker til et beløp av 60 millioner engelske pund, og det er tilbudt forskuddsbetaling for våpenleveranser med inntil 30 millioner pund. Man hadde på tysk side håpet på at det på denne måte ville bli mulig for britene å holde nedskjæringen innenfor en meget snever ramme. De forslag til reduksjoner som britene nå hadde fremlagt, var imidlertid langt mer

vidtgående enn Forbundsrepublikken hadde regnet med. Gjennomføringen av disse reduksjoner ville etter den tyske regjerings oppfatning sette hele sentralavsnittets sikkerhet på spill, idet det tyske forsvarsbidrag først ville være tilfredsstillende utbygget i 1959/60. Reduksjonene ville videre ha omfattende politiske og psykologiske virkninger som ville redusere Sentral-Europas motstandsstyrke overfor nye sovjetiske initiativ. Man måtte ha klart for øye at gjennomføringen av de britiske reduksjoner av Sovjet-Samveldet ville bli tatt som et svakhetstegn.

Den amerikanske representant har særlig pekt på de politiske og psykologiske virkninger reduksjonen ville kunne ha og henstillet til den britiske regjering å overveie saken på nytt med sikte på å foreta innsparinger på andre kanter slik at NATO-styrkene ikke blir berørt.

Også vi har fra norsk side gitt uttrykk for stor bekymring både for de politiske og de militære virkninger av reduksjonen. Vi er jo i en spesiell stilling, idet vi nettopp er i ferd med å fastlegge hovedretningslinjene for Forsvaret i tiden framover. Ambassadør Boyesen har derfor fremholdt at hvis de enkelte medlemsregjeringer skal kunne ha tillit til at deres nasjonale forsvarsplanlegging skal ha noen verdi, må man ha sikkerhet for at NATO's samlede forsvarsplan er holdbar. Boyesen har minnet om tyskernes beslutning om å redusere tjenestetiden og om tilbaketrekningen av de franske tropper fra Europa, og har fremholdt at når nå også det britiske forsvarsbidrag blir vesentlig redusert, er det naturlig at man reiser spørsmål om NATO mener det alvorlig med å bygge opp et effektivt skjold. Man kan lett få det inntrykk at forsvaret i virkeligheten helt og holdent bygger på atomvåpnene, og dette vil kunne skape vanskeligheter med å gjennomføre forsvarsprogrammene i de enkelte medlemsland. Boyesen har særlig fremholdt følgene av dette for flankeområdene, deriblant Nord-Norge.

Som følge av presset fra de øvrige medlemslands side har den britiske regjering måttet godta Øverstkommanderendes forslag om en viss utsettelse av tilbaketrekningene fra Tyskland. I et rådsmøte den 4. mars kunne den britiske representant meddele at tilbaketrekningen av de 27 000 mann ville finne sted med en halvpart på hvert av budsjettårene 1957/58 og 1958/59. Den vesentlige del av den første reduksjon ville bli foretatt i siste halvpart av budsjettåret 1957/58, slik at uttrekningen av styrkene ikke vil bli avsluttet før ut i kalenderåret 1959.

Forslaget om stasjonering i Tyskland av de to brigadeoppsetninger som er planlagt i Storbritannia, kunne britene imidlertid ikke godta fordi i første rekke balansen mellom hjemmestyrkene og utestyrkene ville bli forstyrret. Forslaget om ytterligere rotering av flystyrkene på flystasjonene på kontinentet var i prinsippet akseptabelt.

Disse innrømmelser tilfredsstillet i noen grad Øverstkommanderende, men general Norstad understreket på nytt at en utsettelse med gjennomføringen av reduksjonene ikke endret det forhold at han i sin planlegging for 1960/62 måtte basere seg på mindre styrker enn det som var ansett som et absolutt minimum for at han kunne løse sine oppgaver.

Ambassadør Boyesen hadde den 11. mars en samtale med general Norstad, som særlig pekte på det uheldige ved å forlenge en situasjon hvor Storbritannia står

alene mot alle de øvrige medlemsland. Norstad mente at det var åpenbart at den britiske regjering ikke kunne strekke seg lenger enn den hadde gjort, og at man derfor burde gå inn for å få diskusjonen avviklet så snart som mulig.

Delegasjonen – altså vår delegasjon – var for sin del av den oppfatning at hvis saken låser seg fast, er den eneste mulighet for en løsning at hele problemet om fordelingen av forsvarsbyrdene blir tatt opp på bred basis. For Norge, som relativt sett er et av de land som har de laveste forsvarsutgifter, ville det ikke være ønskelig at hele dette spørsmål ble tatt opp. Ut fra dette syn ble delegasjonen instruert om ikke å engasjere seg ytterligere i press mot Storbritannia, men gå inn for at man ved avslutningen av sakens behandling sørget for å sende ut en pressemelding i en form som mest mulig kunne avbøte skadevirkningene i den offentlige opinion, og i hvert fall vise at det hadde vært en reell drøftelse som hadde ført til visse resultater.

Drøftelsene i NATO's råd ble så foreløpig avsluttet den 13. mars. Det ble her klart at Vestunionens kontinentale medlemsland fortsatt motsatte seg den britiske planen, selv etter de innrømmelser som var gjort. Diskusjonen i det siste møte var til dels meget bitter. Den tyske representanten sa rett ut at hans regjering ikke kunne godta britenes plan. De fleste andre land, blant dem de Forente Stater, fremholdt at SACEUR's tilrådinger måtte anses som et minimum av det som kunne være tilfredsstillende. Det ble også pekt på at flere land hadde lignende finansielle og økonomiske vanskeligheter som Storbritannia påberopte seg. Den britiske representant på sin side ga sterkt uttrykk for skuffelse over mangelen på forståelse i de øvrige medlemsland, og han siterte hertugen av Wellington: Gud befri meg for mine venner – mine fiender skal jeg klare selv. Han henstillet til Generalsekretæren å få i stand en drøftelse i NATO snarest mulig av de finansielle og valutamessige problemer i forbindelse med stasjoneringen av tropper på kontinentet.

Etter møtet den 13. mars ble saken så igjen tatt opp i Vestunionens råd. Av de opplysninger vi har mottatt om møtene mellom Vestunionens ambassadører i London den 15. og 16. mars går det klart fram at både franskmennene og tyskerne der har insistert på at saken måtte utsettes inntil den påny hadde vært behandlet i NATO. Britene på sin side holder imidlertid fast ved at saken må avgjøres før Bermuda-møtet. Fra nederlandsk side er det gjort et forsøk på å vinne tilslutning til et kompromissforslag som går ut på at den britiske regjering

1) godtar SACEUR's tilrådinger om utsettelse.

2) forplikter seg til å opprettholde en organisasjonsmessig oppsetning av 4 divisjoner på kontinentet så lenge som mulig, og i alle fall ikke trekke den strategiske reservestyrke tilbake før etter 31. mars 1958.

3) fortsatt baserer sin planlegging på forslaget av 14. februar men er enig i at hele spørsmålet blir drøftet videre i forbindelse med NATO's årsoversikt til høsten.

Det er det siste vi vet. Man kom ikke frem til noe resultat i møtet den 16de, og det skal ifølge en melding fra ambassadøren i London ha vært holdt et rådsmøte på utenriksministernivå i London i går kveld, fordi tyskerne og franskmennene ikke var villige til å akseptere den hollandske ambassadørs kompromissforslag. Det heter at situasjonen ansees som alvorlig. Selv om samtlige parter ikke vil gå lenger enn skjedd ved å godta Stikker's forslag. Den sannsynlige utgang blir vel allikevel da et

kompromiss på det grunnlag som er lagt fra hollandsk side, altså en utsettelse av reduksjonen og om en modifisering av planen slik at man opprettholder i hvert fall nivået på 4 divisjoner og ikke bare på 3, slik som den opprinnelige britiske reduksjonsplan gikk ut på.

Formannen: Jeg takker utenriksministeren for redegjørelsen.

Harald Torp: I dag morges ble det sendt ut gjennom kringkastingen en beskjed om at man var nådd til full enighet i London.

Utenriksminister Lange: Da er det vel på grunnlag av Stikker's forslag, så vidt jeg kan forstå.

Formannen: Da ikke flere har forlangt ordet, kan vi anse debatten for avsluttet. – Det hadde egentlig vært min hensikt også å få en redegjørelse av forsvarsminister Handal om spørsmålet om de norske styrker skal utstyres med atomvåpen, men statsråd Handal er dessverre opptatt med feltmarskalk Montgomery, så det får utsettes til en gang senere.

Møtet hevet kl. 11.40.